

RZYM – ZESTAWIENIE POWTÓRZENIOWE

1. Najważniejsze wydarzenia z dziejów Rzymu

Data	Wydarzenie
753 p.n.e.	Legendarna data założenia Rzymu.
509 p.n.e.	Początek republiki rzymskiej.
450 p.n.e.	ogłoszenie prawa XII Tablic
264 p.n.e.	Wybuch I wojny punickiej z Kartaginą; koniec podbojów italskich i początek podbojów poza italskich.
264 – 241 p.n.e.	I wojna punicka z Kartaginą
218 – 202 p.n.e.	II wojna punicka
149 – 146 p.n.e.	III wojna punicka
133 p.n.e.	Reformy Tyberiusza Grakchusa, trybuna ludowego (reforma rolna)
123 p.n.e.	Reforma Gajusza Grakcha, trybuna ludowego (ustawa o rozdawnictwie zboża)
90 – 88 p.n.e.	Wojna sprzymierzeńców przeciwko Rzymowi, na skutek której wszyscy mieszkańcy Italii otrzymali obywatelstwo rzymskie
82 p.n.e..	reforma wojskowa Mariusza
60 p.n.e.	I triumwirat (Juliusz Cezar, Gnejusz Pompejusz, Marek Krassus)
49 - 45 p.n.e.	Wojna domowa o władzę
48 r.p.n.e.	bitwa pod Farsalos między Cezarem, a Gnejuszem Pompejuszem zakończona zwycięstwem Juliusza Cezara
15.03.44 p.n.e.	Idy marcowe – śmierć Juliusza Cezara, zamordowanego przez zwolenników republiki
43 p.n.e.	II triumwirat (Marek Antoniusz, Oktawian, Marek Lepidus)
31 p.n.e.	wojna między Antoniuszem a Oktawianem zakończona bitwą pod Akcjum i zwycięstwem Oktawiana
27 p.n.e.	Początek Cesarstwa Rzymskiego – ustrój pryncypatu
284 r.	Dioklecjan wprowadza nowy ustrój – dominat
313 r.	Edykt mediolański cesarza Konstantyna – chrześcijanie uzyskali prawo wyznawania własnego kultu
391 r.	Cesarz Teodozjusz Wielki uznał chrześcijaństwo za religię państwową (obowiązująca w Cesarstwie Rzymskim)
395 r.	Podział Cesarstwa na Cesarstwo Zachodnie ze stolicą w Rzymie i na Cesarstwo Wschodnie ze stolicą w Konstantynopolu
476 r.	Upadek Cesarstwa Zachodniorzymskiego

2. Najważniejsze postacie historyczne epoki starożytnego Rzymu

Reformatorzy	Serwiusz Tuliusz	Jeden z siedmiu królów rzymskich, pochodzenia etruskiego. przeprowadził reformy w VI w.p.n.e.
	Tyberiusz Grakch	Trybun ludowy, który w 133 r.p.n.e. przeprowadził reformę rolną
	Gajusz Grakch	Trybun ludowy, który w 123 r.p.n.e. wprowadził ustawę o rozdawnictwie chleba
	Mariusz	Reformator z I w.p.n.e. W 82 r.p.n.e. przeprowadził reformę armii wprowadzając armię zawodową
	Oktawian August	Oktawian, wnuk siostry Cezara, który go usynowił. Po jego śmierci pokonał spiskowców, pokonał Marka Antoniusza i został pierwszym cesarzem rzymskim.
	Dioklecjan	Cesarz rzymski, który w 284 r.p.n.e. wprowadził ustrój dominatu.
	Teodozjusz Wielki	Cesarz rzymski, który podzielił Cesarstwo na część wschodnią i zachodnią; za jego panowania chrześcijaństwo stało się religią państwa.
Królowie/cesarze	Serwiusz Tuliusz	król rzymski, który przeprowadził reformy w VI w.p.n.e.
	Tarkiwniusz Pyszny	Ostatni król rzymski (koniec VI w.p.n.e)
	Oktawian August	Pierwszy cesarz rzymski (koniec I w.p.n.e.)
	Neron	Cesarz rzymski, który prześladował chrześcijan; kazał podpalić Rzym by napisać poemat (w I w.)
	Dioklecjan	Cesarz rzymski, który wprowadził system dominatu
	Konstantyn	Cesarz rzymski, który zezwolił chrześcijanom na kult
	Teodozjusz Wielki	Cesarz rzymski, który podzielił Cesarstwo na część wschodnią i zachodnią; za jego panowania chrześcijaństwo stało się religią państwa.
	Romulus Augustulus	Ostatni cesarz rzymski. (V w.)
Wodzowie rzymscy i inni	Hannibal	Hannibal barkas był wodzem Kartaginy, który podczas II wojny punickiej zagroził samemu Rzymowi, przeprowadził słońce przez Pireneje, pokonał armię rzymską w bitwie pod Kannami i nad jeziorem Tranzymeńskim. Przegrał bitwę pod Zamą.
	Scypion Afrykański	Wódz rzymski, który pokonał Hannibala w bitwie pod Zamą podczas II wojny punickiej
	Gnejusz Pompejusz	Wódz rzymski, członek I triumwiratu
	Gajusz Juliusz Cezar	Wódz rzymski, członek I triumwiratu, dyktator rzymski. Podbił Galię.
	Pyrrus	Król Epiru, który pokonał armię rzymską w bitwie pod Benewentem (275 r.p.n.e.). Zwycięstwo w wojnie okupił takimi stratami, że nie miało ono większego znaczenia. Od tej pory pyrrusowe zwycięstwo oznacza zwycięstwo, w którym koszty przekraczają zyski
	Spartakus	Gladiator rzymski, który rozpoczął powstanie niewolników w 74 – 71 p.n.e.
	Odoaker	Wódz germański, który pozbawił władzy ostatniego cesarza rzymskiego Romulusa Augustulusa i odesłał insygnia cesarzy rzymskich do Konstantynopola.
Pisarze	Wergiliusz	Pisarz rzymski, autor eposu „Eneida”
	Cyceron	Wielki mówca rzymski

	Horacy	Poeta rzymski, autor sielanek
	Gajusz Juliusz Cezar	Wódz rzymski, historyk, autor „O wojnie galijskiej” (De bello Gallico)
	Tacyt	Historyk rzymski
	Liwiusz	Historyk rzymski, napisał „Historię Rzymu od założenia miasta”

3. Pojęcia

System polit.	republika	Forma ustroju państwa, w którym najwyższe władze wybierane są na określony czas (kadencje) przez ogół obywateli.
	pryncypat	Forma ustroju cesarstwa rzymskiego wprowadzona przez Oktawiana Augusta w 27 r.p.n.e., która obowiązywała do 284 r. Charakteryzowała się tym, iż zachowano republikańskie urzędy i instytucje lecz cesarz skupiał w swym ręku najważniejsze z nich.
	dominat	Forma rządów w cesarstwie rzymskim wprowadzona przez cesarza Dioklecjana w 284 r., polegająca na absolutnej władzy panującego i nadaniu mu cech boskości; w celu podkreślenia takiej pozycji cesarza wprowadzono ceremoniał dworski wzorowany na monarchiach Wschodu.
	komicia centurialne	Zgromadzenie centurialne, w którym brali udział obywatele służący w wojsku – najbogatsi. Wybierało najważniejszych urzędników: konsulów, pretorów; podejmowało decyzje w sprawach wojny lub pokoju.
	komicia tribusowe	Zgromadzenie wszystkich obywateli rzymskich bez względu na ich majątek. Uchwalało prawa, wybierało niższych urzędników, wybierało trybuna ludowego.
	komicia kurialne	Zgromadzenie kurii. Miało charakter religijny.
	trybun ludowy	Urząd w republice rzymskiej wybierany przez plebejuszy w celu ochrony interesów tej warstwy społecznej. Trybun miał prawo weta wobec decyzji senatu, Zgromadzenia, urzędników, jeżeli były one sprzeczne z interesem plebejuszy
	dyktator	Urząd w starożytnym Rzymie, w okresie republiki rzymskiej. Urząd nadzwyczajny, jedyny pełniony przez jedną osobę, powoływany w momencie bezpośredniego zagrożenia Rzymu na okres 6 miesięcy.
	konsul	Najważniejszy urząd w starożytnym Rzymie w okresie republiki rzymskiej. Konsulów było zawsze dwóch; powoływani byli na okres 1 roku. Posiadał imperium – czyli najwyższą władzę cywilną i wojskową.
	pretor	Urzędnik sądowy w starożytnym Rzymie, przewodził sądom. Po zakończeniu kadencji mógł zostać namiestnikiem mniej ważnych prowincji.
	cenzor	Urzędnicy (2), którzy ustalali listę senatorów, przeprowadzali spis obywateli, nadzorowali finanse państwa. kadencja – 5 lat.
	edyl	Urzędnicy (2), do zadań których należało organizowanie igrzysk; dbali o porządek w mieście, prowadzili rozdawnictwo zboża, sprawowali nadzór nad targowiskami, miarami i wagami
kwestor	Urzędnik w starożytnym Rzymie (4), który zarządzał finansami państwa i armii.	

	senat	organ władzy w starożytnym Rzymie, składający się z 300 senatorów, którzy zasiadali w nim dożywotnio, wg list sporządzonych przez cenzorów spośród byłych urzędników. Senat kierował polityką zagraniczną Rzymu, opiniował propozycje uchwał Zgromadzenia, udzielał rad urzędnikom, obsadzał namiestników w prowincjach.
	imperium	Najwyższa władza cywilna i wojskowa w starożytnym Rzymie, która w okresie republiki przysługiwała konsulom, a w okresie cesarstwa cesarzowi. Stąd nazwa państwa rzymskiego wraz z podlegającymi krajami – Imperium Romanum = obszar, na którym rozciąga się władza ludu rzymskiego.
	sprzymierzeńcy	
	triumwirat	w starożytnym Rzymie porozumienie między trzema mężczyznami w celu zdobycia władzy w państwie. Były dwa I – 60 r.p.n.e., II – 43 r.p.n.e.
	prowincja	Jednostka administracyjna imperium rzymskiego – ziemia leżąca poza Italią zarządzana przez namiestnika (prokonsula lub propretora). Obszar prowincji pokrywał się z obszarem podbitego i przyłączonego do imperium państwa.
	tetrarchia	System rządów wprowadzony w cesarstwie rzymskim przez cesarza Dioklecjana w 284 r., który polegał na współrządach czterech władców: dwóch starszych z tytułem augustów i dwóch młodszych z tytułem cesarów. (Cesar miał przejąć władzę po augustie i wybrać swego cesarza)
	diecezja	Jednostka administracyjna kościoła chrześcijańskiego
System społ.	patrycjusze	Warstwa społeczeństwa rzymskiego, wywodząca się od najstarszych rodów rzymskich; stara arystokracja rodowa.
	plebejusze	Większa część społeczeństwa rzymskiego nie wywodząca się z najstarszych rodów o zróżnicowanej pozycji majątkowej. Początkowo nie miała praw politycznych, dopiero po wywalczeniu sobie z patrycjuszami praw mogli wybierać własnego urzędnika – trybuna plebejskiego = ludowego. Od IV w.p.n.e. mieli pełny dostęp do wszystkich urzędów.
	nobilowie (nobilitas)	Warstwa społeczna, która powstała z połączenia patrycjuszy i plebejuszy. Byli właścicielami latyfundiów, piastowali godności senatorskie i urzędy.
	ekwici	Inaczej jeźdźcy; służyli w centuriach jazdy = arystokracja finansowa. Bogaci przedsiębiorcy, wzbogacili się dzięki handlowi z koloniami i dzierżawie podatków w prowincjach., kupcy, właściciele majątków ziemskich.
	proletariusze	Obywatele rzymscy, którzy utracili swoją ziemię na skutek wojny bądź bankructwa. Zamieszkiwali Rzym. Mieli pełne prawa obywatelskie lecz nie mieli z czego się utrzymać. Byli bardzo liczni. To dla nich wymyślono rozdawnictwo chleba i igrzyska by się nie buntowali („Chleba i igrzysk”)
	kolonowie	Drobni dzierżawcy, którzy pracowali na roli; dzierżawili ziemię od właściciela i w zamian za to płacili czynsz dzierżawny i musieli przepracować na ziemi właściciela kilka dni w roku.
	niewolnicy	Byli uważani za rzecz. Liczba niewolników znacznie wzrosła w II i I w.p.n.e. ze względu na rozwój imperium. Wykorzystywano ich do ciężkich prac. Można ich było wyzwolić = wyzwolenci.

	honestories	Trzy najważniejsze warstwy społeczeństwa cesarstwa rzymskiego, które mogły pełnić urzędy (senatorowie, ekwici, dekurioni)
	humiliores	Stany niższe społeczeństwa cesarstwa rzymskiego, które były bliżej ziemi i musiały pracować (plebs miast i wsi, niewolnicy, wyzwolenicy)
	dekurioni	Warstwa społeczna w cesarstwie rzymskiej, w skład której wchodziły elity miast prowincjonalnych.
	plebs	Niższa warstwa społeczeństwa, biedota.
	barbarzyńca	Wszyscy ludzie mieszkający poza granicami imperium rzymskiego.
Armia	legion	Jednostka armii rzymskiej składająca się z 30 manipułów czyli 3000 ciężkozbrojnych piechurów, 1200 lekkozbrojnych, 300 jeźdźców oraz rzemieślników. Legion był samowystarczalny. Dwa legiony składały się na armię.
Religia	many	Jedne z bóstw domowych – duchy przodków
	lary	Jedne z bóstw domowych – opiekunowie domostwa
	penaty	Jedne z bóstw domowych – opiekunowie spiżarni
	geniusz	Boski element, który jest każdy człowiek posiada.
	panteon	Zbiór bogów. Panteon – świątynia wszystkich bogów w Rzymie
	westalki	Kapłanki, pochodzące z najlepszych rodów rzymskich, które strzegły świętego ognia, symbolizującego państwo rzymskie.
	apostołowie	Uczniowie Jezusa Chrystusa, którzy szerzyli naukę Chrystusa, nauczali o nim i głosili ewangelię (dobrą nowinę).
	ewangelia	Ewangelia = dobra nowina = wiadomość o Zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa i zbliżającym się jego powrocie. Czterej apostołowie spisali dzieje i nauki Jezusa = 4 ewangelie, które wchodzi w skład Nowego testamentu.
	biskup	Stał na czele wspólnoty = gminy chrześcijańskiej. Był wybierany przez wiernych spośród siebie. Przewodził wspólnotę, mszom, prowadził działalność charytatywną.
	prezbiter	Starszy, wyłaniany przez wiernych; pełnili różne funkcje kapłańskie.
	diakon	pomocnik prezbitera.
Kultura	Prawo XII Tablic	Najstarszy kodeks prawny starożytnego Rzymu z 450 r.p.n.e.
	romanizacja	Przejmowanie rzymskich wzorców kulturowych przez ludność zamieszkującą prowincje rzymskie.
	akwedukt	Wodociąg dostarczający wody do miasta
	termy	Łaźnie rzymskie (zespół sal rekreacyjnych, w których znajdowały się baseny, łaźnie, biblioteka, sale do gry.

RZYM WYKŁADY

1. Powstanie państwa rzymskiego.

a) położenia geograficzne – Rzym to miasto nad rzeką Tyber leżące w Lacjum na Płw. Apenińskim. na północ od Lacjum rozciąga się Etruria zamieszkała przez Etrusków. Płw. Apeniński jest pokryty górami (Apeniny). Tereny dogodne do uprawy zbóż znajdują się jedynie na północy gdzie rozciąga się Nizina Padańska. Klimat śródziemnomorski umożliwiał uprawę winnej latorośli, oliwek i owoców.

b) ludność Italii – na Płw. Apenińskim zamieszkiwali:

- Etruskowie w Etrurii – osiedlili się tutaj w I tys. p.n.e. Stali na wyższym poziomie rozwoju niż Italikowie. Prawdopodobnie królowie rzymscy byli pochodzenia etruskiego
- Italikowie na obszarze całej Italii – należeli do ludów indoeuropejskich, które osiedliły się tutaj w II tys. p.n.e. Do plemion tych zaliczamy: Latynów, Samnitów, Sabinów, Umbrów, Wolsków.
- koloniści greccy na południu w Kapui i na Wyspie Sycylii – Grecy osiedlili się w okresie wielkiej kolonizacji w VIII w.p.n.e.

c) legenda o założeniu Rzymu – miasto na 7 wzgórzach nad Tybrem miał założyć Romulus. Romulus i Remus mieli być bliźniakami, których rodzicami był bóg wojny Mars i westalka Rea Sylwia. Ich stryj chciał ich zabić. Matka umieściła synów w koszu i powierzyła rzece. Braci wykarmiła wilczyca (symbol Rzymu). Gdy dorośli postanowili założyć własne miasto. Podczas wytyczania granic doszło między nimi do konfliktu, na skutek którego Romulus zabił brata. Miało to miejsce w 753 r. p.n.e.

2. Rzym w okresie królewskim 753 r. p.n.e. – 509 r. p.n.e.

Zgodnie z przekazami legendarnymi w okresie tym rządziło 7 królów: pierwszym był Romulus, a ostatnim Tarkwiniusz Pyszny.

a) społeczeństwo rzymskie dzieliło się na rody - na ród składał się związek rodzin, wywodzących się od wspólnego przodka. Miało ich być początkowo 100, a później 300. 10 rodów tworzyło wspólnotę nazywaną kuria. na czele każdej rodziny (familia), stał „ojciec” – głowa rodziny, który miał prawo decydować o życiu i śmierci wszystkich jej członków

b) gospodarka – podstawą było rolnictwo, hodowla zwierząt. Gospodarka naturalna, dopiero później pojawił się handel.

c) system polityczny – monarchia

król :

- stał na czele państwa;
- był wybierany na zgromadzeniu wszystkich kurii
- posiadał władzę najwyższą czyli imperium
- pełnił funkcje kapłańskie

Senat = rada starszych:

- miał charakter doradczy

d) reforma Serwiusza Tuliusza (społeczno – polityczna w VI w.p.n.e).

- Podział społeczeństwa na 5 klas ze względu na posiadany majątek. Obywatele każdej klasy mieli wystawić odpowiednią ilość wojska odpowiednio uzbrojonego
- obywatele zbierać się mieli w nowych okręgach wyborczych – centuriach; każdy okręg w razie wojny miał wystawić oddział wojska w liczbie 100 żołnierzy, który nosił taką samą nazwę. Zgromadzenie takie nazywano zgromadzeniem centurialnym.

3. Republika rzymska – ustrój 509 p.n.e. – 27 p.n.e.

Republika – rzecz publiczna – ustrój, w którym władzę sprawują obywatele poprzez swoich przedstawicieli wybieranych na określony czas (kadencję).

Ustrój republiki rzymskiej wykształcił się po upadku ostatniego króla Tarkwiniusza Pysznego ok. 509 r.p.n.e. w toku walk między patrycjuszami (arystokracja rodowa) i plebejuszami (reszta obywateli). Ustrojem Rzymu stała się res publica = republika. Miała ona charakter republiki arystokratycznej.

Organy władzy	Kompetencje
Zgromadzenia obywateli	<p><u>Zasady</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ brał w nim udział każdy obywatel rzymski, posiadał 1 głos i musiał głosować osobiście ▪ zwoływał zgromadzenie tylko odpowiedni urzędnik ▪ zgromadzenie nie posiadało inicjatywy ustawodawczej ▪ prowadzący przedstawiał projekt uchwały, który zgromadzenie mogło przyjąć lub odrzucić <p><u>Rodzaje zgromadzeń</u></p> <p>(1) Zgromadzenia centurialne (comitia centuriata w wojsku)– zgromadzenia, w którym brali udział mężczyźni służący w armii (najbogatszych obywateli)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wybierało najważniejszych urzędników- konsulów i pretorów, ▪ podejmowało decyzję o wojnie i pokoju <p>(2) Zgromadzenia trybusowe (comitia tributa w dzielnicach) – brali w nim udział wszyscy obywatele bez względu na posiadany majątek; okręg wyborczy to dzielnica – tribus</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ uchwalało prawa, ▪ wybierało niższych urzędników ▪ wybierało trybuna plebejskiego = ludowego ▪ ratyfikowało traktaty międzynarodowe <p>(3) Zgromadzenie kurulne (comitia curiata)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ podejmowało kwestie religijne
Urzędy	<p><u>Zasady</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ urzędy były kolegialne – wszystkie miały charakter zespołowy; z reguły były dwuosobowe ▪ urząd był pełniony przez krótki okres czasu (kadencję) – najczęściej 1 rok ▪ urzędnicy posiadali inicjatywę ustawodawczą ▪ za pełnione funkcje nie otrzymywali wynagrodzenia ▪ urzędnicy z własnych pieniędzy finansowali prace publiczne ▪ urzędy należało pełnić według określonego porządku i w odpowiednim roku życia (konsulem można było zostać w wieku 43 lat <p><u>Rodzaje urzędów:</u></p> <p>(1) Konsulowie (2)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ najważniejszy urząd pełniony przez 2 osoby, ▪ posiadał pełnię władzy wykonawczej i administracyjnej, ▪ zwoływał Zgromadzenie i senat, ▪ przewodniczył Zgromadzeniu, ▪ podczas wojny konsul dowodził armią ▪ po zakończeniu kadencji konsul mógł zarządzać prowincją jako namiestnik w randze prokonsula

	<p>(2) Pretorzy (1 – 2) – urząd sądowy</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ przewodniczyli sądom ▪ zastępowali konsulów w czasie ich nieobecności w Rzymie ▪ pilnowali porządku w mieście ▪ po zakończeniu kadencji mogli objąć namiestnictwo prowincji jako prokonsulowie <p>(3) Cenzorzy (2) – urząd skarbowy</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ustalali listy senatorów, ▪ tworzyli spis majątkowy (cenzus) obywateli rzymskich ▪ nadzorowali finanse państwa ▪ ich kadencja trwała 5 lat <p>(4) Edylowie (2)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dbali o zaopatrzenie miasta w żywność ▪ organizowali igrzyska ▪ dbali o porządek w mieście ▪ prowadzili rozdawnictwo zboża ▪ sprawowali nadzór nad targowiskami oraz miarami i wagami <p>(5) Kwestorzy (4)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ administrowali finansami państwa i armii <p>(6) Trybuni ludowi (plebejscy) (10)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nietykalni, ich dom był azylem dla plebejuszy ▪ powoływany spośród plebejuszy, ▪ posiadał prawo weta wobec uchwał Zgromadzenia, urzędników i senatu sprzecznych z interesem plebejuszy ▪ prawo zwoływania Zgromadzenia i inicjatywy ustawodawczej <p>(7) dyktator – urząd nadzwyczajny</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ jedyny urząd pełniony przez 1 osobę ▪ powoływany w powoływany podczas bezpośredniego zagrożenia Rzymu na okres 6 miesięcy, ▪ posiadał nieograniczoną władzę.
Senat	<ul style="list-style-type: none"> ▪ w jego skład wchodziło 300 senatorów ▪ senator pełnił swój urząd dożywotnio ▪ do senatu mógł wejść były urzędnik (konsul lub pretor) ▪ listy senatorów sporządzali cenzorzy wg odpowiedniego cenzusu majątkowego ▪ kierował polityką zagraniczną ▪ opiniował propozycję uchwał, które następnie trafiały przed Zgromadzenie ▪ udzielał rad urzędnikom ▪ obsadzał namiestników na prowincjach

4. Armia rzymska

- a) była to armia stała – służba wojskowa dotyczyła mężczyzn od 17 do 46 r. życia, posiadających majątki ziemskie; co roku konsulowie ogłaszali listę zmobilizowanych mężczyzn. każdy powołany stawiał się z własnym uzbrojeniem
- b) podział społeczeństwa na 5 klas majątkowych, od których uzależniono służbę wojskową w centuriach (oddział złożony ze 100 ludzi). Najbogatsi służyli w 98 centuriach i brali udział w obradach zgromadzenia centurialnego. Łącznie istniały 193 centurie czynnej służby.
- c) struktura armii
- Armia składała się z dwóch legionów oraz z oddziału sprzymierzeńców.
- CENTURIA – 100 ludzi
  - MANIPUŁ – składał się z 2 centurii (200 ludzi)
  - LEGION – składał się z 30 manipułów (60 centurii – 6000 ludzi: ciężkozbrojna piechota, piechota lekkozbrojna, jeźdźcy (300), saperzy, kowale, płatnerze.

d) w armii rzymskiej służyli również sprzymierzeńcy – ludność podbita na terenie Italii była zobowiązana do dostarczania oddziałów zbrojnych, na czele których stawali dowódcy rzymscy

e) cechy legionów rzymskich:

- duża samodzielność operacyjna (legion był miniaturową armią)
- szybkość poruszania
- karność żołnierzy

Była to armia oparta przede wszystkim na piechocie, którą oskrzydlała lekka jazda. Każdy legion był samowystarczalny (miał własnych rzemieślników, jazdę i piechotę).

5. Podboje rzymskie w okresie republiki i utworzenie imperium rzymskiego

a) przyczyny podbojów rzymskich:

- początkowo chęć obrony przeciwko innym plemionom italskim
- potrzeba zdobycia większej ilości ziemi pod uprawę i hodowlę – w Rzymie było przeludnienie; chłopci otrzymywali działki ziemi; chcieli więcej
- chęć powiększenia państwa rzymskiego
- podboje były źródłem łupów – ziemi, niewolników i kosztowności (można się było wzbogacić. Łupy były dzielone między wodza i żołnierzy)
- potrzeba zwiększenia dochodów państwa dzięki daninom płaconym przez poddanych; państwo mogło czerpać zyski z podbitych terenów

b) podbój Płw. Apenińskiego – do 264 r.p.n.e.

- Rzymianie najpierw podbili ziemie w Italii. Prowadzili trzy wojny z Samnitami, pokonali sojusz miast etruskich, prowadzili wojnę z Tarentem (kolonia grecka na południu Italii), który uzyskał pomoc Pyrrusa (króla Epiru). Po klęsce Pyrrusa w bitwie pod Benewentem w 275 r.p.n.e. Rzymianie zajęli miasta greckie w Italii.
- **ziemie podbite na terenie Italii zostały związane z Rzymem sojuszem - ludność Italii stała się sprzymierzeńcami Rzymu** na następujących zasadach:
  - część ziem państw podbitych została włączona w granice Rzymu i stała się „ziemią publiczną”, na której osiedlano osadników rzymskich. Osady zakładano w miejscach ważnych pod względem strategicznym (skrzyżowanie szlaków handlowych itp.)
  - sprzymierzeńcy musieli płacić niewielkie daniny i służyć w armii rzymskiej (oddziały sprzymierzeńców)
  - Rzym nie wtrącał się w sprawy wewnętrzne państw pod warunkiem, że władzę sprawowali tam sprzyjający Rzymowi politycy
  - sojusznicy nie posiadali obywatelstwa rzymskiego, nie mogli więc korzystać z praw, które przysługiwały Rzymianom (to się zmieniło dopiero w I w. p.n.e. gdy sprzymierzeńcy rozpoczęli wojnę zakończoną nadaniem im obywatelstwa rzymskiego).

c) wojny punickie (wojny z Kartagimą) – przyczyny, przebieg i skutki

Kartagina była miastem w Północnej Afryce, założonym przez Fenicjan. Nosiła nazwę Pontu, więc ludność nazywano Punijczykami. Swymi wpływami objęła Sycylię i Hiszpanię gdzie założyła swoje kolonie.

▪ **I wojna punicka 264 – 241 r. p.n.e.**

- Rzym wygrał wojnę na morzu

Kartagina straciła swoje posiadłości na Sycylii, Korsyce i Sardynii. Ograniczyła swoją flotę i zapłaciła kontrybucję. Hiszpanię podzielono na dwie strefy wpływów

▪ **II wojna punicka 218 – 202 r.p.n.e.**

- wódz kartagiński Hannibal wyruszył z armią z Hiszpanii, przeprowadził przez góry słońce i zaatakował Italię od północy
- Hannibal pokonał armię rzymską w bitwie pod Kannami 216 r. p.n.e. i stanął pod murami Rzymu
- zawarł przymierze z miastami italskimi przeciwko Rzymowi

- bitwa pod Zumą (202 r. p.n.e.) w Afryce Pn. – Hannibal został pokonany przez wodza rzymskiego Publiusza Korneliusza Scypio (Scypion Afrykański)
- Rzym uzyskał rzymskie posiadłości w Hiszpanii
- **III wojna punicka 146 r.p.n.e.** – Wojna została sprowokowana przez Rzym Kartagina została zdobyta i zrównana z ziemią, a jej mieszkańców sprzedano w niewolę. Rzym opanował część Afryki i utworzył tam swoją pierwszą prowincję rzymską.

d) tworzenie imperium rzymskiego – obszaru, na którym władzę sprawuje lud rzymski

- do końca II w. p.n.e. Rzym zajął Grecję, Macedonię i Azję Mniejszą
- około połowy I w. p.n.e. Juliusz Cezar podbił Galię (dzisiejsza Francja)
- w 30 r. p.n.e. Gajusz Oktawian przyłączył Egipt (pokonał Kleopatrę)
- w I w. n.e. zajęto Brytanię
- cesarz Trajan na przełomie I i II w. podbił Dację (dzisiejsza Rumunia), Armenię i Mezopotamię

e) organizacja imperium rzymskiego:

- ziemie leżące w Italii – patrz wyżej (sprzymierzeńcy)
- ziemie poza Italią zamieniono na prowincje. Na czele każdej prowincji stał namiestnik (prokonsul lub propretor). Prowincje były zobowiązane do płacenia wysokiej daniny;

f) skutki podbojów rzymskich:

- powstanie Imperium Romanum – imperium rzymskiego – podporządkowanie przez Rzym terenów wokół Morza Śródziemnego
- napływ bogactw, taniego zboża i niewolników do Italii
- rozwój handlu
- budowa dróg „wszystkie drogi prowadzą do Rzymu”
- napływ podatków z prowincji umożliwił Rzymowi rozwój i rozbudowę stolicy imperium
- podboje wpłynęły na zmianę struktury społecznej Rzymu. Napływ taniego zboża i innej żywności spowodował upadek wielu drobnych rolników, którzy zasilili warstwę proletariatus; ciężar ich utrzymania spadł na państwo
- ubożenie chłopów spowodowało zmniejszenie liczebności armii rzymskiej (służyli w niej tylko mężczyźni posiadający ziemię), dlatego też w I w. p.n.e. zmieniono zasadę organizacji armii rzymskiej – od tej pory była to armia zawodowa, a żołnierze otrzymywali żołd.
- olbrzymi napływ niewolników do Italii w okresie rozwoju imperium, spowodował zmiany w gospodarce państwa – rolnictwo przestało się na tanią siłę roboczą, jaką byli niewolnicy. Stali się oni podstawą rolnictwa rzymskiego; najczęściej zatrudniano ich w latyfundiach, czyli wielkich majątkach ziemskich, które powstały na skutek komasacji gruntów.

6. Społeczeństwo rzymskie

Początkowo w społeczeństwie rzymskim wyłoniły się dwie warstwy:

- (1) **patrycjusze** – wywodzili się z najstarszych rodów rzymskich, była to stara arystokracja rodowa. Posiadała wyłączne prawo zasiadania w senacie i pełnienia urzędów.
- (2) **plebejusze** – reszta społeczeństwa rzymskiego bez względu na posiadany majątek. Początkowo nie mieli praw obywatelskich. W V i IV w. p.n.e. walczyli z patrycjuszami o prawa polityczne i je wywalczyli (w 494 r. p.n.e. utworzono urząd trybuna plebejskiego, w 450 r. p.n.e. spisano Prawa XII Tablic, utworzono urząd kwestora i cenzora, które od IV w. p.n.e. udostępniono plebejuszom. O zrównaniu w prawach możemy mówić w 320 r. p.n.e, gdyż od tego roku jeden z konsulów zawsze był plebejuszem.

Na skutek podbojów rzymskich w Italii wykształciły się grupy społeczne o różnych uprawnieniach

- (1) **obywatele rzymscy** – zarówno plebejusze jak i patrycjusze, mieszkańcy miasta Rzym
  - posiadali prawa prywatne i publiczne
  - głosowali na zgromadzeniach
  - sprawowali urzędy i godności kapłańskie
  - mieli prawo zawierania ważnego małżeństwa i nabywania na własność rzeczy i majątku
- (2) **Latynowie**
  - nie mieli prawa głosowania i pastowania urzędów w Rzymie
  - posiadali część praw obywatelskich; otrzymywali pełne prawa jeżeli zamieszkali w samym Rzymie
- (3) **Italikowie = sprzymierzeńcy**
  - obowiązywał ich zakaz prowadzenia wojen i prowadzenia samodzielnej polityki zagranicznej
  - mieli obowiązek dostarczania oddziałów wojskowych i danin
  - prowadzili własną politykę wewnętrzną
  - uzyskali pełne prawa obywatelskie w I w.p.n.e.

Społeczeństwo rzymskie pod koniec III w.p.n.e., po rozpoczęciu podbojów poza Italią

- (1) **nobilitas = nobilowie – arystokracja**
  - nowa warstwa, która powstała z połączenia patrycjuszy i najbogatszych rodów plebejskich
  - byli właścicielami latyfundiów – największych majątków ziemskich
  - piastowali urzędy i godności senatorskie
- (2) **ekwici = jeźdźcy – należeli do centurii jazdy – arystokracja finansowa**
  - bogaci przedsiębiorcy, którzy bogacili się na dostawach dla wojska i robotach publicznych oraz na dzierżawieniu podatkach w prowincjach
  - kupcy
  - właściciele majątków ziemskich
- (3) **proletariusze** – chłopcy rzymscy, którzy po utracie majątku ziemskiego przenieśli się do Rzymu
  - posiadali prawa obywatelskie (wyborcze) jako Rzymianie
  - nie mieli środków utrzymania, dlatego żądali „chleba i igrzysk”
- (4) **wyzwolenicy – niewolnicy obdarowani wolnością lub wykupieni z niewoli**
  - mieli ograniczone prawa obywatelskie
- (5) **niewolnicy**
  - byli uważani za rzecz i traktowani jak narzędzia
  - ich los zależał od właściciela
  - występowali w amfiteatrach jako gladiatorzy

7. Kryzys republiki rzymskiej i powstanie cesarstwa rzymskiego – I w. p.n.e.

1. Przyczyny kryzysu republiki rzymskiej w I w.p.n.e.

- administracja republiki rzymskiej nie była dostosowana do olbrzymich rozmiarów jakie osiągnęło imperium w I w. p.n.e. Była to administracja miasta – państwa, jakim był Rzym w VI w. p.n.e. W I w. p.n.e. administracja ta była zupełnie niewydolna – było jej za mało.
- ustrój republiki również „nie pasował” do rozmiarów imperium. Był typowy dla miasta – państwa, w którym różnice majątkowe między obywatelami były niewielkie, podczas kiedy w I w.p.n.e. różnice te były ogromne. Olbrzymie rzesze obywateli zaliczano do grona proletariuszy – posiadali oni prawa polityczne, ale nie mieli majątku. Dawało to olbrzymie pole do manipulowania nimi. W Rzymie okresu republiki wytworzył się system patronatu, który polegał na tym, iż bogaty rzymianin (patron) brał w opiekę ubogiego (klienta), który w zamian za to oddawał mu swój głos na obradach Zgromadzenia. Bogaci przekupywali klientów, by ci głosowali tak jak im jest wygodnie lub by oddali na nich swój głos
- system podatkowy był niesprawny – każda z prowincji była zobowiązana do płacenia danin i podatków. Niestety nie zbierali ich urzędnicy państwowi tylko „firmy”, którym prawo do pobierania dzierżawiono – to one się bogaciły. Oprócz tego wielkość podatków nie była uzależniona od dochodów.
- nie było stałego wojska – służba wojskowa obowiązywała wszystkich właścicieli ziemi między 17, a 46 rokiem życia. Wraz z ubożeniem części społeczeństwa, zmniejszała się również liczba potencjalnych żołnierzy, podczas gdy obszar państwa, którego należało bronić, znacznie się powiększył.
- Dopiero Mariusz przeprowadził reformę armii w latach 104 – 100 p.n.e., na skutek której było powołanie zaciężnej armii = armii zawodowej. Każdy obywatel rzymski mógł odtąd zaciągnąć się do wojska i za swoją służbę otrzymać żołd. Udział w kampaniach wojennych mógł być źródłem bogactwa gdyż żołnierze mieli prawo do udziału w łupach, a oprócz tego mogli otrzymać ziemię po zakończeniu służby. Bardzo dużo zależało więc od tego kto dowodził – żołnierze uwielbiali zwycięskich dowódców, którym byli ślepo posłuszni i których znaczenie zaczęło gwałtownie rosnąć.
- Pojawiły się jednostki, które nie chciały dużej ustroju republiki gdyż pragnęły większej władzy. Byli to albo wodzowie zwycięskich armii lub najbogatsi – zaczęli rywalizować między sobą o władzę co doprowadziło do wybuchu wojen domowych w I w. p.n.e.

2. Kryzys republiki rzymskiej

I triumwirat – 60 r. p.n.e. – zawiązali go:

- Gnejusz Pompejusz – dowódca armii, która podbiła tereny w Azji
- Marek Licyniusz Krassus – najbogatszy człowiek w Rzymie, który zasłynął tym iż stłumił powstanie niewolników dowodzonych przez Spartakusa
- Gajusz Juliusz Cezar – przywódca popularów, popierany przez lud. W 59 r.p.n.e. Juliusz Cezar został konsulem i rozpoczął podbój Galii. Przyłączył ją jako prowincję rzymską. Miał olbrzymie poparcie swojej armii.

Rozpad triumwiratu p śmierci Marka Krassusa, który został zamordowany w 53 r. p.n.e. Rozpoczęła się rywalizacja o władzę między Pompejuszem, a Cezarem, która przerodziła się w otwartą wojnę domową.

Wojna domowa 49 – 45 r. p.n.e. – Cezar gdy wkraczał do Italii przekroczył rzekę Rubikon stwierdzając „Alea iacta est” – Kości zostały rzucone – od tej pory stwierdzenie to oznacza, że nie można już zawrócić z raz obranej drogi. Juliusz Cezar pokonał Gnejusza Pompejusza w bitwie pod Farsalos (48 r.p.n.e.), a następnie pokonał wojska wierne Pompejuszowi w Hiszpanii. Stał się najpotężniejszym człowiekiem w Rzymie.

Dyktatura Cezara

Juliusz Cezar obwołał się dyktatorem przejmując praktycznie nieograniczoną władzę. (Juliusz Cezar odrzucił tytuł króla ofiarowany mu przez jego zwolenników i został dożywotnim dyktatorem)

Reformy Juliusza Cezara:

- ograniczył bezpłatne rozdawnictwo zboża
- zmniejszył ilość proletariuszy w Rzymie

- stworzył dogodne możliwości osiedlania się w prowincjach
- wprowadził ustawę ograniczającą nadużycia w prowincjach, która polegała na kontroli zbieranych podatków (surowe kary dla tych, którzy dopuszczali się nadużyć)
- nadał obywatelstwo rzymskie mieszkańcom prowincji
- przeprowadził reformę kalendarza wprowadzając kalendarz juliański (4 rok – rokiem przestępnym)
- zwiększył liczbę senatorów do 900

Juliusz Cezar został zamordowany 15 marca 44 r. p.n.e. (tzw. idy marcowe) przez senatorów, którzy obawiali się, że chce przejąć władzę i dalej ograniczać rolę senatu – bali się, że zniszczy republikę. Wśród zamachowców znalazł się Marek Brutus („I ty Brutusie przeciwko mnie”)

Śmierć Cezara doprowadziła do wybuchu kolejnej wojny domowej między spiskowcami, a jego zwolennikami, którzy pomścili śmierć Cezara – pokonali zwolenników republiki w bitwie pod Filippi w 42 r. p.n.e., a później podzielili władzę pomiędzy siebie.

II triumwirat – 43 r. p.n.e. W jego skład weszli:

- Marek Antoniusz – wódz rzymski, współpracownik Cezara
- Gajusz Oktawian – adoptowany syn Cezara
- Marek Emiliusz Lepidus

Powstanie cesarstwa rzymskiego

Po śmierci Marka Lepidusa Oktawian i Marek Antoniusz podzielili obszar imperium między siebie – Marek Antoniusz wziął część wschodnią, a Gajusz Oktawian – zachodnią.

Ostatecznie doszło między nimi do **wojny – w 31 r.p.n.e. Marek Antoniusz i Kleopatra zostali pokonani w bitwie pod Akcjum**. Pełną władzę w Rzymie przejął Gajusz Oktawian, który w 29 r. p.n.e. odbył triumf i zamknął świątynię Janusa, na znak zakończenia wojen domowych. Po 2 latach zniósł republikę i utworzył cesarstwo rzymskie.

8. Ustrój cesarstwa rzymskiego 27 p.n.e. – 476 r.

Senat w 27 r. p.n.e. powierzył Gajuszowi Oktawianowi liczne godności, które zadecydowały o ustroju cesarstwa. Nadano mu tytuł:

- imperatora
- Augusta (boskiego)

Od tej pory Oktawian stał się **pierwszym cesarzem Rzymu – Oktawianem Augustem**.

Dzieje Cesarstwa Rzymskiego możemy podzielić na dwa okresy, biorąc pod uwagę system rządów, czyli ustrój

- (1) wczesne cesarstwo rzymskie – Oktawian August wprowadził ustrój pryncypatu, który polegał na zachowaniu pozorów republiki
- (2) późne cesarstwo rzymskie – Dioklecjan w III w. wprowadził ustrój dominatu, czyli monarchię absolutną

Pryncypat – ustrój pierwszego okresu cesarstwa, w którym zachowano urzędy i instytucje republikańskie, jednak ich władza została skupiona w ręku „**pierwszego senatora**” (princeps senatus), który uzyskał również tytuł cezara.

Władca = cesarz – skupiał w swym ręku władze jako:

- imperator – najwyższy wódz
- princeps senatus – pierwszy senator
- prokonsul – zarządzał jako namiestnik 18 prowincjami rzymskimi
- najwyższy kapłan
- trybun ludowy
- cenzor układający listy senatorów

Zlikwidowano Zgromadzenie obywateli, zachowano senat, który miał jednak ograniczone znaczenie.

Dominat – wprowadzony w 284 r. przez Dioklecjana. (od dominus – pan). Ustrój, w którym cesarz miał nieograniczoną władzę. Początkowo wprowadził system rządów nazywany **tetrarchią** gdyż jednocześnie cesarstwem rządziły 4 osoby: 2 Augustów (jeden dla Wschodu drugi dla Zachodu) i 2 Cezarów, którzy mieli mniejszą władzę i byli szykowani na następców Augustów. Pomysł ten nie przetrwał. Od tej pory cesarz nie dzielił się władzą z nikim.

9. Upadek cesarstwa Zachodnio-rzymskiego – przyczyny – przebieg i skutki

1. Przyczyny upadku

a) brak stabilnej władzy cesarskiej:

- cesarze często się zmieniali, byli wynoszeni na tron przez żołnierzy – byli to uzurpatorzy.
- W latach 235 – 284 obwołano aż 64 cesarzy.

b) upadek znaczenia Rzymu – Rzym przestał być centrum państwa. W 330 r. cesarz Konstantyn uczynił Konstantynopol (dzisiejszy Stambuł) drugą stolicą. Rozwijały się prowincje imperium, dzięki czemu poziom życia, w niektórych częściach imperium, dorównywał poziomowi życia w Rzymie

c) kryzys gospodarczy:

- rozwój terytorialny imperium został zahamowany, w związku z czym zmniejszył się gwałtownie napływ niewolników, którzy byli podstawą gospodarki rzymskiej. By utrzymać poziom areału gruntów wielkie latyfundia zostały podzielone na działki i oddawane w dzierżawę kolonom, którzy następnie w 332 r. zostali przywiązani do ziemi (oznacza to, że nie mogli jej opuścić). Nakładano na nich wysokie podatki.
- spadek podaży spowodował inflację
- cesarze próbowali temu zaradzić psując monetę co doprowadziło do jeszcze większego kryzysu.

d) grabieżcze najazdy barbarzyńców w III w. przez granice na Renie i Dunaju:

- Rzymianie stanęli przed koniecznością obrony bardzo długiej granicy na Renie i Dunaju, narażonej na ciągłe najazdy barbarzyńców stojących na dużo niższym poziomie rozwoju, dla których wytwory rzemiosła rzymskiego były cudami
- konieczność obrony wymuszała zwiększenie liczebności armii, a w związku z tym nakładania wyższych podatków na cele militarne. Podatki te były ściągane w brutalny sposób.
- prowincje, które nie były narażone na najazdy barbarzyńców sprzeciwiały się większemu fiskalizmowi. prowincje narażone na najazdy były na tyle zniszczone, że ich ludność nie była w stanie płacić tak wysokich podatków.
- ponieważ brakowało wolnych chłopów (chłopi byli przywiązani do ziemi), wydano zgodę na przyjmowanie do armii rzymskiej barbarzyńców

e) upadek miast – zmniejszyła się gwałtownie liczba miast. Łatwiej był przeżyć mieszkając na wsi i uprawiając ziemię dlatego miasta, szczególnie w części zachodniej cesarstwa wyludniały się. To powodowało upadek rzemiosła i pociągało za sobą upadek handlu

f) 395 r. – cesarz Teodozjusz Wielki podzielił imperium na wschodnie (ze stolicą w Konstantynopolu) i zachodnie (ze stolicą w Rzymie). w ten sposób wyraźnie zaznaczono różnice między oboma częściami państwa. Jednocześnie wydawało się, że łatwiej będzie zarządzać mniejszym obszarem i szybciej podejmować konieczne decyzje.

2. Wielka wędrówka ludów IV – V w.

W IV w. rozpoczęła się wielka wędrówka ludów zapoczątkowana przez Hunów – lud pochodzenia tureckiego – który w poszukiwaniu pastwisk i lepszych terenów – pojawił się nad Morzem Czarnym. Zaatakował Gotów, którzy ruszyli na zachód napierając na kolejne plemiona. Słabe Cesarstwo Zachodniorzymskie nie było w stanie ich powstrzymać. Plemiona grabiły, a później osiedlały się w granicach państwa rzymskiego:

- w V w. Hunowie pod wodzą Atyli złupili Italię i Galię.
- Wizygoci – na początku V w. opuścili przyznane im tereny w Mezji i złupili Płw. Bałkański, a potem podbili Hiszpanię.
- Wandalowie przeszli przez Hiszpanię do Afryki Północnej, a następnie zaatakowali Rzym – zdobyli i złupili miasto w 455 r.
- Ostrogoci osiedlili się na Bałkanach
- Frankowie i Burgundowie osiedlili się w Galii
- Longobardowie utworzyli własne królestwo na północy Italii
- Anglowie i Sasi opanowali Brytanę.

W 476 r. wódz barbarzyński Odoaker usunął z tronu ostatniego cesarza Romulusa Augustulusa i odesłał insygnia koronacyjne do Bizancjum, uznając zwierzchnictwo cesarza wschodniorzymskiego (bizantyjskiego). Datę tę uznaje się za ostateczny upadek Cesarstwa Zachodniorzymskiego.

3. Skutki upadku Cesarstwa Zachodniorzymskiego:

- koniec epoki starożytnej i początek epoki średniowiecznej
- powstanie państw barbarzyńskich na gruzach imperium np. państwa Franków czy Longobardów
- czerpanie podstaw religii, kultury, organizacji państwa z dorobku antyku przez młode państwa
- próby przywrócenia idei cesarstwa w wiekach późniejszych (Karol Wielki, Otton I, Otton III)

10. Kultura starożytnego Rzymu

LITERATURA RZYMSKA

Rzymianie dopasowali alfabet grecki do swoich potrzeb tworząc alfabet łaciński, który później stał się podstawą pisma w całej Europie Zachodniej i Środkowej.

Gatunki literackie:

- **Epos** – Wergiliusz „*Eneida*”
- **Liryka** – Katullus, epigramaty Marcjalis, elegie - Albiusz, Horacy – ody, satyry, listy, cztery księgi „*Pieśni*”
Wergiliusz – sielanki „*Bukoliki*”, „*Georgiki*”
Owidiusz „*Sztuka kochania*”, „*Metamorfozy*”, „*Żale*”
- **Historiografia**
Tytus Liwiusz „*Dzieje Rzymu od założenia miasta*”
Tacyt – dzieje pierwszego stulecia cesarstwa, monografia „*Germania*”
Juliusz Cezar „*O wojnie galijskiej*”, „*O wojnie domowej*”
Ammian Marcelin – kontynuował „*Dzieje*” Tacyta.
- **Biografia** – Rzymianie jako pierwsi zaczęli spisywać biografie bohaterów, wodzów, cesarzy.
Swetoniusz – „*Żywoty cesarzy*”
Tacyt – biografia Agrykoli, namiestnika Brytanii.
- **Epistolografia** – listy
- **Komedia** – wzorowana na greckiej

PRAWO RZYMSKIE

Rzymianie uważali, że państwo powinno funkcjonować na podstawie prawa.

Rzymianie

- spisali podstawowe normy prawne
- podzielili prawo na publiczne i prywatne
- wprowadzili takie zasady jak: *prawo nie działa wstecz, zawsze należy wysłuchać drugiej strony, nikogo nie można karać za to samo przestępstwo dwa razy*
- dokonali kodyfikacji (zebrali i usystematyzowali obowiązujące prawa) – najstarszym rzymskim kodeksem prawnym jest Prawo XII Tablic z 450 r.p.n.e.

Pod wpływem prawa rozwinęły się: sztuka wymowy sądowej i politycznej, literatura prawnicza.

Prawo rzymskie zachowało się dzięki Kodeksowi Justyniana Wielkiego z VI w. i stało się podstawą prawodawstwa europejskiego.

RZEŻBA RZYMSKA

Rzeźba rzymska w znacznej mierze nawiązywała do rzeźby greckiej. Wykonano wiele kopii dzieł greckich, które przetrwały do naszych czasów. Cechuje ją jednak realizm portretów. Tematem rzeźb, oprócz posągów bóstw, stali się głównie ludzie.

Posągi były portretami polityków, wodzów, cesarzy – np. Juliusza Cezara, Pompejusza, cesarza Oktawiana Augusta, Cyncerona itp

Popiersia, statuy, płaskorzeźby.

OSIĄGNIĘCIA NAUKI RZYMSKIEJ

Oświata – Rzymianie uczyli się od Greków.

Obowiązkowo uczono się greki, filozofii greckiej, kształcono wymowę (retoryka) .

Rozwijała się matematyka jako nauka pomocnicza w budownictwie, geografia, Juliusz Cezar opracował **kalendarz juliański**. Marek **Warron stworzył encyklopedię**, która obejmowała 9 ksiąg: gramatykę, retorykę, matematykę, astrologię, muzykę, medycynę.

Ptolemeusz w Aleksandrii udowodnił, że Ziemia jest okrągła i obliczył długość równika.

ARCHITEKTURA

Cechy architektury rzymskiej

- materiałem – głównie cegła łączona cementową zaprawą, często okrywane kamiennym płaszczem
- budowle o charakterze sakralnym, publicznym
- budynki wysokie, nawet kilkupiętrowe
- plan prostokąta i koła (rotundy)
- łuki, arkady,
- kopułowe sklepienia
- bogato zdobione kolumny

Budownictwo – nowinki techniczne:

- akwedukty – wodociągi doprowadzające wodę z gór do miasta
- termy – łaźnie
- hypokaustum – centralne ogrzewanie
- zaprawa murarska przypominająca dzisiejszy beton
- drogi brukowane
- mosty
- łuki triumfalne (Konstantyna, Tytusa, Septoniusza Sewera)
- amfiteatry (Koloseum)
- bazyliki – miejsca wymiany handlowej i sądów
- mauzolea (Hadriana)

Najsławniejsze budowle:

- Koloseum – amfiteatr Flawiuszy
- Panteon – Świątynia wszystkich bogów
- Łaźnie Krakali (baseny, stadion, biblioteka, galerie obrazów)
- Cirrus Maximus – tor wyścigowy rydwanów
- Most Trajana na Dunaju
- Akwedukt Pont du Gard we Francji
- Forum Romanum – zabudowa rynku w Rzymie
- Via Appia – główna droga rzymska

RELIGIA

Politeizm – wiara w wielu bogów.

Początkowo w wierzeniach dominowały bóstwa rolnicze i domowe bóstwa opiekuńcze, do których zaliczamy:

- Many
- Lary
- Penaty

Pod wpływem Greków Rzymianie przyswoili sobie ich religię, mity czy wyobrażenia bogów, nadając im tylko inne imiona.

Panteon bogów wzorowany na greckim:

- Jowisz – król bogów, (u Greków – Zeus)
- Junona – boginie ogniska domowego i małżeństwa. (grecka Hera)
- Diana – bogini łowów, opiekunka myśliwych (grecka Artemida)
- Mars – bóg wojny (grecki Ares)
- Neptun – bóg mórz (grecki Posejdon)

- Bachus - bóg wina (grecki Dionizos)
- Wenus – bogini miłości (grecka Afrodyta)
- Wulkan – boski kowal (grecki Hefajstos)

Rzymianie przejmowali kultury od ludów podbitych:

Oddawano cześć Kybele, irańskiemu bogu Mitra, egipskim bogom Izydzie i Sarapisowi

W okresie cesarstwa zaczęto oddawać cześć panującemu cesarzowi.

Kult bogów:

- nie było warstwy kapłanów, ofiary składali urzędnicy
- składano ofiary ze zwierząt, kwiatów itp.
- duże znaczenie miało wróżbiarstwo z wnętrzości zwierząt ofiarnych
- w każdym domu był ołtarzyk poświęcony przodkom.

Chrześcijaństwo.

Po śmierci Jezusa jego uczniowie głosili nauki Chrystusa i tzw. „dobrą nowinę” czyli ewangelię, o zmartwychwstaniu Chrystusa. Uczniowie ci to apostołowie. Zwolenników ich nauki zaczęto nazywać chrześcijanami od imienia Chrystusa.

Religia chrześcijańska głosi:

- wiarę w jednego Boga w trzech osobach (Bóg Ojciec, Syn Boży, Duch Święty)
- równość i braterstwo wszystkich ludzi
- karę za grzechy w życiu pozaziemskim
- obowiązek wspierania biednych, pozycia się majątków ziemskich i naśladowania Chrystusa
- dopuszczało istniejący system polityczny: „Oddajcie Bogu co boskie, a cesarzowi co cesarskie”

W cesarstwie powstały pierwsze gminy chrześcijan. Gmina chrześcijańska była wspólnotą wyznawców tej samej miejscowości. Chrześcijanie spomiędzy siebie wybierali kapłana, który opiekował się również biednymi. Później wykształciła się **hierarchia**. Wybierano starszych – pełnili funkcje kapłańskie przy pomocy diakonów. Na czele gminy stał **biskup** – interpretował prawdy wiary, zarządzał majątkiem i sprawował władzę sądowniczą.

Chrześcijan prześladowano. Wielkie prześladowania miały miejsce za cesarza Nerona, który podpalił Rzym, a następnie winą obarczył chrześcijan. Prześladowania były związane z tym, iż chrześcijanie nie chcieli uznać boskości cesarza.

Dopiero w **313 r. Konstantyn wydał edykt mediolański zezwalający chrześcijanom na swobodę wyznania.**

W 325 r. odbył się w Nicei pierwszy **sobór** – zjazd wszystkich biskupów, który za podstawę wiary uznał wiarę w Trójcę Świętą.

Chrześcijaństwo religią państwową w starożytnym Rzymie na skutek edyktów **Teodozjusza Wielkiego** z końca IV wieku. (**380 lub 392 r.**)

Religia monoteistyczna – wiara w 1 boga.